

UŽÍVÁNÍ ÚZEMÍ BĚHEM PROTIPANDEMICKÝCH OMEZENÍ: ZJIŠTĚNÍ ZE TŘÍ EVROPSKÝCH ZEMÍ – RAKOUSKA, FRANCIE A POLSKA

Izabela Mironowicz, Stefan Netsch, Anna Geppert

V první polovině roku 2020 byly miliony lidí vystaveny přísným omezením, jejichž smyslem bylo zabránit šíření nemoci covid-19. Protipandemická omezení, která zavedlo Rakousko, Francie a Polsko, byla různě intenzivní a platila po různá období. Šlo o situaci v Evropě dosud nebyvalou, neboť ani v časech válečných neplatil zákaz vycházení 24 hodin denně. Výzkum prezentovaný v tomto textu proběhl v reálném čase v dubnu a květnu 2020 za spolupráce studentů urbanismu v těchto třech zemích. Jeho cílem bylo vypožorovat interakci mezi těmito omezeními a užíváním prostorů měst a obcí, a to ve dvou dimenzích: na jedné straně jsme analyzovali dopad těchto omezení na tyto prostory a jejich užívání obyvateli, na straně druhé jsme zkoumali podmínky, které svým obyvatelům v době uzávěry poskytovaly různé typy městského i venkovského prostoru. Tento empirický výzkum pak směřoval k diskusi a doporučením pro budoucí činnost urbanistů.

Motivace a kontext výzkumu

Opuštěné ulice a veřejné prostory, minimální provoz a lidé ve frontách před obchody, kde dodržují doporučené rozestupy – to vše si pamatujeme jako neuvěřitelné obrázky jara roku 2020 v Evropě. Počínaje březnem toho roku uplatňovaly evropské vlády nebyvalá opatření, která měla mezi obyvateli zpomalovat přenos nemoci zvané covid-19, o níž informovalo už začátkem ledna Evropské centrum pro prevenci a kontrolu nemocí [CDTR 2020]. Obyvatelstvo evropských zemí nepoznalo taková omezení pravděpodobně od pandemie takzvané španělské chřipky, která vypukla roku 1918 [Parmet a Rothstein 2018; Batty 2020]. Zavedeny byly restriktce jako požadované rozestupy, povinnost zdržovat se doma, omezení pohybu a tak dále. Trvání a přísnost těchto omezení se lišily stát od státu, ale všude byly bezprecedentní a ve společnosti složité přijímané.

Diskuse o souvislostech zdravotnické problematiky a plánování měst není v prostředí akademického diskursu nikterak nová [srov. Barton a Tsourou 2000; Crawford 2010; Hunting a Gleason 2012; Kent a Thompson 2012; Barton a Grant 2013; Leeuw a Simos 2017]. Konkrétněji byl řešen i dopad infekčních chorob na města [srov. Alirol et al. 2010; Blendon et al. 2004; Katz et al. 2019; Parmet a Rothstein 2018], ale v kontextu měst evropských je tato otázka v lite-

ratuře zmiňována zřídka. Pokud vůbec, týkají se tyto zmínky pandemie, která vypukla koncem druhé dekády dvacátého století. Je to snadno vysvětlitelné tím, že epidemie pozdější (např. SARS roku 2002 nebo chřipka A H1N1, tzv. prasečí chřipka roku 2009) Evropu podstatněji nezasáhly. Debata, která se objevila s Projektem zdravých měst Světové zdravotnické organizace roku 1984 a zahrnovala značný počet měst v Evropě, se především soustředila na otázku, jak může urbanismus přispět k podpoře zdravého životního prostředí jejich obyvatel [Ashton a Thurston 2017]. Od konce let devadesátých se obecné klima diskuse točilo kolem otázek udržitelnosti, integrativního plánování [WHO 1997] a participace [Barton a Tsourou 2000], byť se jim věnovali mnohem dříve i autoři jako Duhl [1963] či Fitzpatrick [1978]. Hlavní problémy byly ovšem spatřovány v nerovnostech, návrzích zohledňujících zdravý životní styl [např. šlo o podporu zdravé mobility a obecněji fyzické aktivity, srov. Barton et al. 2003; Leeuw a Simos 2017]. Pro Evropu tedy reálná hrozba infekční choroby znamenala velký otřes.

Evropa navzdory zkušenostem z minulosti (např. morová epidemie v letech 1331–1353) pozapomněla, jak hluboce dokážou epidemie narušit městské struktury, jejich infrastrukturu a městský život [Allam a Jones 2020]. V této části světa se diskuse o řízení krizí ve městech soustředila spíše na zvládání přírodních

pohrom [srov. Bakema a McCann 2019; Zevenbergen et al. 2018]. Proto všichni postrádáme povědomí o tom, jak mohou evropská města zvládat restriktce s epidemiemi spojené a jakým způsobem mohou struktury měst usnadňovat chování směřující ke zpomalení přenosu choroby. Od jara 2020 můžeme shromážďovat doklady o tom, jak evropská města reagují na nebezpečí infekčních nemocí a do jaké míry mohou struktury měst přispívat k boji s tímto nebezpečím. V dobách pandemie pochopitelně není čas na nové uspořádání městských prostorů tak, aby se zajistila podpora chování, které je odpovídající epidemické situaci (např. požadované rozestupy mezi jednotlivci). Urbanisté se ovšem mohou poučit, jak lze přizpůsobovat prostory měst pro případ podobných událostí, které velmi pravděpodobně nastanou v budoucnu [Alirol et al. 2010; Parmet a Rothstein 2018]. Může se to týkat jak veřejného prostoru, tak dočasně provozovaných zařízení potřebných v průběhu epidemie. Jinak řečeno nutí současná krize urbanisty přehodnocovat „naše vztahy k místům, kde žijeme nebo pracujeme.“ [Scott 2020]

Taková krize má tedy pro urbanisty zvláštní důsledky – město je nuceno fungovat jinak, než bylo plánováno, ba i v protikladu k tomu, k čemu bylo plánováno. Činnosti, budovy, dopravní trasy, parky a veřejné prostory se staly předmětem zákazů a s polovinou března 2020 se vyprázdnily. Přerušena byla

ekonomická aktivita i údržba veřejných prostor. Život obyvatel se na neurčitou dobu ohraničil domovem, někdy rozšířeným o balkon, terasu nebo zahradu.

V tomto kontextu bylo naším prvořadým cílem dokumentovat nastalou bezprecedentní situaci formou sběru spolehlivého materiálu v reálném čase a za pomoci prostředků za daných okolností dostupných. Data jsme shromažďovali v období krátce po začátku platnosti uzávěry v dubnu a začátkem května v Rakousku, Francii a Polsku. Zmobilizovali jsme skupiny studentů, které uzávěra postihla, a jimž bylo zapotřebí poskytnout distanční výuku.

Šířeji řečeno, bylo naším cílem pozorovat interakci mezi zavedenými opatřeními uzávěry a městským prostorem, a to z dvou hledisek. Na jedné straně jsme analyzovali dopad těchto opatření na městský prostor a na užívání území jeho obyvateli. Na straně druhé jsme zkoumali podmínky, které poskytovaly různé druhy městského i venkovského prostoru obyvatelům postiženým uzávěrou. Vzhledem k atypičnosti situace a jejího vývoje jsme se rozhodli uplatnit empirický otevřený přístup.

Zjištění, která předkládáme v tomto článku, vycházejí z komparativního výzkumu, jehož rámec reflektují. Ve všech třech zemích byly uplatněny stejné podmínky sledování. Různý dopad na městské struktury a lidské chování je hodnocen na pozadí intenzity a přísnosti přijatých opatření i kulturních rysů každé země. Chopili jsme se obecné typologie, v níž jsou případové studie klasifikovány podle územního kontextu a zasahují škálu situací od venkovských po městské. Typologie si všímá využití veřejného a soukromého prostoru a adaptace chování na vzorce mobility v těchto rozličných typech zástavby.

Text je strukturován tak, že nejprve uvádíme metodiku uplatněnou při sběru dat a představujeme rámec jejich analýzy a interpretace. Součástí je stručná diskuze nad stanovenou kategorizací, jež vyplynula ze sledovaných případů. V následujícím oddílu uvádíme výsledky šetření v kvalitativních i kvantitativních kategoriích. Dále zařazujeme diskusi nad výsledky ve smyslu územního cho-

vání a změn v území způsobených opatřeními platnými v evropských zemích na jaře roku 2020. Závěrem tento výzkum shrnujeme a zakončujeme jej obecnými doporučeními do budoucna.

Metodika

Výzkumný protokol pro období uzávěry

Metodický rámec tohoto výzkumu byl vypracován tak, aby mohl být realizován ve Francii, kde bylo obyvatelstvo vystaveno velmi striktnímu omezení pohybu. Ve Francii bylo zakázáno vycházet na déle než hodinu denně a dále než kilometr od domova, zároveň bylo povinné před každým odchodem vyplňovat autorizační formulář, který byl datován a podepsán, mohl být předmětem kontroly a jeho nepředložení bylo pokutováno částkou ve výši 135 eur. I v dalších zemích, jako je Rakousko a Polsko, o nichž hovoříme v tomto textu, byla velmi přísná pravidla, avšak ne do takové míry jako ve Francii, zejména ve věci omezení mobility. Tato situace vyvolala pochybnosti o běžných výzkumných metodách. S ohledem na drastické změny ve využití území by se jevílo jako podstatné nepřetržité pozorování, ovšem restriktce mobility nedovolovaly jít do terénu. Adaptace obyvatelstva na novou situaci volala po strategii rozhovorů, ale pravidla rozestupů neumožňovala rozhovory tvář v tvář. Interpretace názorů shromážděných prostřednictvím on-line dotazníků, telefonických hovorů nebo videokonferencí je vždy delicate věc. Tím spíše vzhledem k situaci potenciálních respondentů, obyvatel i těch, kdo opatření prosazovali, jako partnerů při rozhovoru. Obyvatelé setrávající doma měli k dispozici jediné informace z obrazovek, aniž vnímali realitu prožívanou ve společnosti. Bylo tedy velmi obtížné odhadnout, nakolik je realita vzdálena mediálně šířeným zprávám. Nakonec i psychický stres související s obavami z choroby i z omezení pohybu mohl vést k nepřesnostem stěžejním měřitelným v reálném čase. Teprve nyní (podzim/zima 2020) začínáme mít přístup k datům, která umožňují měřit způsobené razantní změny, například udávaný nárůst domácího násilí [např. Ravindran a Shah 2020]. Kro-

mě toho jsme brali v potaz, že rozhovory a zejména dotazníky sestavované ad hoc nejsou vždy nejlepším zdrojem informací k výzkumnému tématu [např. Stephens-Davidowitz 2017].

Ve světle těchto problémů s běžnými výzkumnými metodami se tedy jevílo mikropozorování jako vhodný a cenný prostředek shromáždění dat v reálném čase a zachycení zkušeností obyvatel s opatřeními provázejícími uzávěrou.

Naše studie usiluje o popis a analýzu lidského chování ve veřejném prostoru a způsobu, jak může tímto chováním být ovlivněn sám prostor. Zároveň jde o vyhodnocení vývoje těchto jevů v průběhu uzávěry. S ohledem na omezenou mobilitu jsme studenty vyzvali, aby prováděli systematická pozorování za použití tétož protokolu. Tento protokol umožňuje, aby výsledky výzkumu v reálném čase byly srovnatelné napříč zeměmi, které aplikovaly různá opatření a mají různý kulturní kontext. Nashromážděný materiál je dosti bohatý, ale tento text jej zpracovává jen zčásti a zaměřuje se na rozvoj prvního souboru interpretativních hypotéz.

Pozorování probíhalo od 30. března do 15. května 2020. V Rakousku pracovalo v jedenácti dvojicích 22 studentů magisterského programu Smart City na salcburské Vysoké škole aplikovaných věd. Ve Francii pracovalo 30 studentů bakalářského programu geografie a plánování na pařížské univerzitě. V Polsku provádělo pozorování 32 studentů studijního programu územního plánování na Polytechnice v Gdaňsku, z toho 25 v šestém semestru bakalářského studia a 7 v prvním semestru studia magisterského. Výsledky byly pečlivě prostudovány a na jejich základě jsme přijali 10 případových studií z Rakouska, 25 z Francie a 32 z Polska, celkem tedy 67 případových studií a datových souborů. Předpokládali jsme (a tento předpoklad se naplnil), že budou pocházet z rozličného městského a venkovského prostředí.

Studenti pracovali tak, že nejprve muse-li představit urbanistickou, ekonomickou a sociální skladbu svého prostoru (konkrétně bloku) a uvědomit si jeho hlavní vlastnosti. Na mapách prezentovali danou lokalitu, její kontext a podstatné

informace o využití půdy, urbanistické struktury, morfologii a hustotě zalidnění. Dále měli studenti hodnotit denní a noční obsazenost budov, a to v období uzávěry i za běžného života. Měli za úkol spočítat nebo odhadnout počet bytů, kanceláří a prostorů pro další aktivity (např. tak, že v době povoleného vycházení sledovali jmenovky na zvoncích a informace na fasádách domů) a odhadnout počet lidí, kteří v místě žijí, pracují nebo místo navštěvují. Výsledky zachycovali do tabulky včetně poznámek o způsobu výpočtu a následně kreslili mapy obsazenosti budov.

Třetí činností bylo pozorování z okna v pevně stanovený čas dvakrát denně po dobu 15 minut. Studenti si sami zvolili dva patnáctiminutové úseky mezi sedmou hodinou ranní a devátou večerní, které dodržovali po celou dobu výzkumu, tedy nejméně 14 po sobě následujících dní. Všichni měli za úkol definovat viditelnou oblast pozorování a zdokumentovat ji na mapě a fotograficky. Tato forma pozorování měla kvantitativní složku v počtu dopravních toků podle svého typu (chodci, osobní vozidla, užitková vozidla, veřejná doprava) a složku kvantitativní v podobě pozorovaného chování. Výsledky byly v reálném čase zaznamenávány na Google Forms. Pedagog kontroloval spolehlivost výsledků všech pozorování.

Závěrem měl každý student za úkol vypracovat zprávu o pozorování, v níž uvedl svá data včetně analýzy. Předpokládali jsme, že studenti budou mít základní znalost o dané lokalitě, neboť šlo buď o místo, kde trávili studia, nebo o místo, do něž se vrátili v době uzávěry (typicky domov rodičů). I to se potvrdilo a napomáhalo studentům zvládnout zadání.

Na úrovni pedagogické byla tato činnost vysoce oceněna. Studenti vykonali značné množství práce, a to jak po stránce kvantitativní, tak kvalitativní. Mnozí vyjadřovali uspokojení, práce v dobře známé oblasti je přiměla nahlížet na vlastní okolí z jiné perspektivy a zároveň umožnila lepší porozumění praktickým vlivům urbanistických řešení na život obyvatel. Také doceňovali přímé a praktické využití momentálních znalostí a dovedností jako reakci na obtížnou situaci. Pedagogické důsledky takového kolaborativního snažení pedagogů a studentů vyžadují samostatné

hloubkové zpracování, a proto nejsou v tomto textu dále rozváděny.

Z hlediska výzkumného jsou shromážděná data vysoce spolehlivá, a to zejména díky velmi systematickému rámci, který byl pro jejich zpracování studentům předložen. Studenti se ve svých zprávách vynasnažili analyzovat a interpretovat svá pozorování tak, aby sami pochopili, čeho jsou svědky. Méně očekávané bylo, že mnozí zaujali i kritický postoj k sobě samým a využívali osobních zkušeností s uzávěrou jako dodatečný prvek při tvorbě hypotéz a doporučení.

Analýza dat

Analýza dat proběhla s ohledem na dvě kritéria – míru narušení běžného života a charakteristiku území.

Míra narušení běžného života byla narmnoze dána omezeními, která museli obyvatelé dodržovat. Tyto restriktce byly v různých zemích různé co do přísnosti (jak obecně, tak v dílčích ohledech) a trvání. Extrémní situace byla ve Francii, kde byla zavedena obecná dlouhodobá uzávěra podobná italské a španělské. Jakmile vstoupily restriktce v platnost, nebylo již z žádného důvodu možné měnit místo pobytu. Rakousko a Polsko se uchýlilo k opatřením co do přísnosti průměrným, uzávěra byla méně rigorózní a kratší (podobná situaci v Německu nebo České republice). Ze zemí uplatňujících ještě flexibilnější přístup (např. Švédsko) nebyla v naší studii zastoupena žádná. Opatření související s hygienickými postupy a rozestupy, která byla komplementární k uzávěře, nehrála v naší studii významnější roli.

Následně jsme vytvořili typologii sledovaných míst, která vycházela z předpokladu, že účinek uzávěry se bude lišit podle urbanistických struktur, jejich hustoty a morfologie, výskytu zelených ploch, dostupnosti základních služeb a podobně (viz obr. 1).

Pro potřeby srovnání bylo žádoucí ponechat typologii co nejjednodušší. Původně jsme uvažovali o třech typech zástavby – městské, předměstské a venkovské. Během analýzy se však ukázalo, že předměstský typ vypustíme, a to ze tří důvodů. Jednak byl počet případů příliš malý na to, abychom z něj usu-

zovali na obecné závěry. Za druhé se urbanistická charakteristika této kategorie nelišila dostatečně od ostatních. A konečně se všechny předměstské případy, které jsme sledovali, vyznačovaly charakterem městského hromadného, kolektivního nebo individuálního bydlení. Zůstali jsme tedy jen u dvou typů zástavby, městské a venkovské.

V rámci kategorie městské šlo o značně různé případy, což vyvolalo otázku jejího dalšího rozčlenění. Zvažovali jsme dvě možnosti – typologii vycházející z urbánní morfologie a typologii založenou na převažujícím využití území. Zvolili jsme možnost druhou, neboť omezený čas nám nedovoloval pečlivě propojit urbánní morfologii s konkrétním typem chování. Typologie podle využití území naopak umožňovala budovat hypotézy o korelaci mezi urbánní strukturou a identifikovaným užíváním území.

V rámci městského prostředí jsme tedy rozlišovali lokality v (1) městských centrech, (2) oblastech hromadného bydlení, (3) oblastech rodinných domů a (4) oblastech smíšených. Tyto kategorie při své šíři mohou obsáhnout různé urbanistické struktury a morfologické typy zástavby. Například kategorie oblastí bytových domů pokrývá lokality v historických čtvrtích (většinou organizované v městských blocích, ale i jinak), panelových sídlišťích a další místa. Jsme si také vědomi různé velikosti měst, kde výzkum probíhal. Součástí našeho vzorku jsou velká města globálního (Paříž), evropského (Vídeň, trojměstí Gdaňsk–Gdyně–Sopoty) a regionálního (Remeš, Olštýn) měřítka, ale i města malé a střední velikosti s 5 až 50 tisíci obyvatel. Naš vzorek nebyl dostatečně velký na to, aby byla velikost města součástí typologie. Naše závěry se ovšem vyjadřují i k otázce velikosti města jako diferencujícího faktoru pro zkušenost obyvatel v době uzávěry, což se jeví jako paradox, neboť všichni obyvatelé zůstávali doma.

Rozhodli jsme se pojmout venkovské oblasti jako celek, ač neztrácíme ze zřetele, že i ty jsou různé. Mezi případovými studii máme „tradiční“ vesnice s venkovskou strukturou i oblasti předměstského typu, zastoupeny jsou i osady (do 150 stálých obyvatel), kde



Obr. 1: Dosah výzkumu – typologie pozorovaných lokalit a měřítko pozorovaného vlivu na území

mnoho budov slouží jako druhé bydlení obyvatel odjinud. Navzdory všem těmto rozdílům se dopad uzávěry na území a chování v území nelišil signifikantně napříč těmito typy venkovských oblastí.

Snažili jsme se do analýzy začlenit míru, v jaké bylo možno dopad uzávěry sledovat. Vzhledem k platným nařízením se studenti nemohli pohybovat daleko od bydliště (např. ve Francii šlo o poloměr jednoho kilometru). Nemohli jsme tedy analyzovat dopad uzávěry v rozsahu celého města, zejména v případě velkých urbánních struktur, a omezili jsme se na lokální úroveň. Analyzovali jsme dopad restrikcí na (1) bezprostřední okolí pozorovatele (pozemek, blok, uspořádání budov), (2) blízké okolí a (3) čtvrť.

Ve venkovských oblastech a nejmenších městech mohlo toto měřítko obhádnout celé sídlo.

Kromě analýzy studentských zpráv měli autoři tohoto textu možnosti pozorovat celé území města po dobu protipandemických opatření jinými způsoby. V Polsku pracovala spoluautorka jako dobrovolnice při úkolech, které umožňovaly volný pohyb a různá pozorování po území města Vratislavi. V Rakousku nebyla omezena cyklistika, což našemu spoluautorovi umožňovalo pozorování ve Vídni. Francouzská spoluautorka obdržela administrativní povolení k jízdám po městě Remeši a jeho okolí. Naše diskuse zohledňuje i tato autorská pozorování.

Výsledky studie

Protipandemická opatření v jednotlivých zemích

V březnu 2020 evropské země při vědomí stále znepokojivější situace v Itálii začaly uplatňovat nová opatření zaměřená na ochranu společnosti před šířením viru SARS-CoV-2, který způsobuje nemoc obecně známou jako covid-19. Restrikce s sebou zpravidla nesly přísné omezení mobility, uzavření státních hranic, karanténu a v některých případech zákaz vycházení. Tato opatření pochopitelně směřovala k omezení mezilidských kontaktů. Většina veřejných institucí, včetně škol všech stupňů i soukromých podniků, byla uzavřena nebo přinucena pozastavit běžnou činnost.

V tomto textu se zaměřujeme jen na opatření platná v dubnu a první polovině května 2020, kdy probíhal náš výzkum, a diskutovat budeme jen o opatřeních, která mohla mít vliv na užívání území. Restrikce lze seřadit do pěti hlavních kategorií:

- restrikce přeshraničního styku s nařízením pro osoby překračující státní hranici a pravidly karantény pro tyto osoby,
- restrikce činností s pokyny pro povolený způsob fungování veřejných i soukromých institucí a podnikatelských subjektů,
- restrikce mobility a veřejné dopravy s definovanými omezeními pohybu osob a fungování veřejné dopravy,
- restrikce sanitární s pravidly sociálního chování včetně požadovaných rozestupů,
- restrikce užívání veřejného prostoru s popisem podmínek, za nichž je užívání veřejného prostoru povoleno.

„Pandemické zákony“ u všech uvedených typů restrikcí lze chápat i jako porušení základních práv a svobod, např. práva svobodného pohybu, práva na soukromí nebo práva svobodného shromažďování. Tomuto aspektu restrikcí se však naše studie nevěnuje.

Analyzovali jsme mimo jiné vývoj restrikcí v čase a zjistili, že nejpřísnější opatření platila v první polovině nebo prvních třech týdnech dubna 2020. Ve dvou zemích – Rakousku a Polsku – se

opatření příliš nelišila a také v podobném období vstoupila v platnost a byla i odvolána. Naopak nařízení platná ve Francii byla nejen přísnější, ale také trvala déle. Vláda například vyžadovala prokazovat se dokumentem Attestation de déplacement dérogatoire (Potvrzení o cestovní výjimce). Dokument byl prohlášením, které uvádělo datum a čas, kdy jeho nositel opustí bydliště, a musel být před každým opuštěním bydliště vyplňován. Obsahoval omezený výčet povolených důvodů k opuštění bydliště a nositel musel mít při sobě

další dokumenty na důkaz oprávněnosti (např. poukaz k lékařskému ošetření, předvolání k soudu). Formulář prohlášení byl ke stažení on-line, v tištěné podobě vycházel v novinách, přípustná byla rukopisná kopie. V mnoha obchodech byly v prodeji výtisky formuláře v ceně 0,25 až 1 euro. Sankce za opuštění bydliště bez potvrzení se pohybovaly od 135 eur (při prvním porušení) do 3 750 eur a šestiměsíčního trestu odnětí svobody (při čtvrtém porušení), a to bez ohledu na legitimitu důvodu k opuštění bydliště. V této sou-

vislosti jsme očekávali, že Francouzi budou opatření dodržovat důsledněji než Rakušané a Poláci. Velmi vysoké finanční sankce za porušení pravidel uzávěry (např. vstup na uzavřené plochy zeleně) existovaly i v Polsku, kde se administrativní pokuty (tzn. pokuty, které mohly být předmětem odvolání) pohybovaly mezi 5 a 30 tisíci zlotých (1 125–6 750 eur).

Tabulka č. 1 uvádí nejdůležitější pravidla omezení pohybu ve sledovaných zemích.

Restrikce přeshraničního styku	Restrikce činností	Restrikce mobility a veřejné dopravy	Restrikce sanitární	Restrikce užívání veřejného prostoru
Rakousko				
Hranice uzavřeny od 11. března pro osoby, které nejsou rakouskými občany a nemají v zemi trvalý pobyt; vstup povolen jen s lékařským potvrzením o negativním testu na SARS-CoV-2.	Vzdělávací, kulturní, volnočasové a sportovní aktivity pozastaveny od 16. března.	Zákaz opuštění bydliště kromě cest (1) do zaměstnání, (2) k zajištění přiměřených potřeb (nákupy), (3) za lékařskou pomocí a na pomoc rodinným příslušníkům a (4) k venkovním volnočasovým a rekreačním účelům.	Občané Rakouska a osoby s trvalým pobytem museli podstoupit čtrnáctidenní karanténu při vstupu do země a při pozitivním testu na SARS-CoV-2.	Shromažďování osob povoleno původně v počtu nižším než 100, později omezeno na osoby žijící ve společné domácnosti.
Hranice otevřeny pro přepravu zboží.	Obchodní činnost omezena na prodejny potravin, lékárny, prodejny chovatelských potřeb a drogerie.	Dálkové železniční spoje od 16. března poskytují jen každý druhý spoj jízdního řádu.	Od 1. dubna povoleny nákupy potravin jen při nošení ochranné roušky.	Sociální odstup 1 m ve veřejných prostorech vyjma společně žijících osob.
	Restaurace, bary a kavárny uzavřeny od 17. března; povolen prodej jídla a nápojů přes ulici a dovoz do domácnosti.	Lety a mezistátní železniční spoje pozastaveny.	Částečná omezení počtu osob vpuštěných do prodejen (nebyla součástí opatření uzávěry).	Uzavření veřejných parků od 16. března.
	Od 14. dubna znovu otevřeny malé prodejny (max. 400 m ²), prodejny počítačového vybavení a služby řemesel.		Od 14. dubna povinnost nosit ochrannou roušku ve všech obchodech a prostředcích hromadné dopravy.	Otevření větších parků a zahrad ve městech Vídní a Innsbrucku 14. dubna.
	Od 1. května znovu otevřeny všechny prodejny, obchodní centra a kadeřnictví.			
Francie				
Hranice uzavřeny od 17. března pro osoby, otevřeny pro přepravu zboží.	Od 17. března pozastaveny veškeré aktivity kromě maloobchodního prodeje potravin a tabáku, provozu lékáren a zajištění akutních zdravotnických služeb.	Zákaz opuštění bydliště kromě cest (1) do zaměstnání s potvrzením zaměstnavatele, (2) k zajištění přiměřených potřeb (nákupy), (3) za lékařským ošetřením a ku pomoci členům rodiny a (4) k venkovním rekreačním aktivitám, nejsou-li vykonávány déle než hodinu denně a ve vzdálenosti větší než 1 km od bydliště.	Povinná karanténa pro všechny osoby pozitivně testované na SARS-CoV-2 a osoby, které přišly do styku s infikovanými.	Zákaz veřejného shromažďování.
	Gastronomickým zařízením povolen pouze prodej přes ulici.	Povinnost všech osob vyplňovat před opuštěním bydliště zvláštní formulář.	Nejednoznačná opatření v souvislosti s nošením ochranných roušek (zpočátku nedoporučovány, později vyzýváno k jejich nošení).	Sociální odstup 1 m ve veřejných prostorech vyjma společně žijících osob.

Restrikce přeshraničního styku	Restrikce činností	Restrikce mobility a veřejné dopravy	Restrikce sanitární	Restrikce užívání veřejného prostoru
	Od 6. dubna povoleny některé činnosti při dodržování bezpečnostních opatření (např. stavební firmy).	Veřejná doprava minimalizována na přepravu osob do zaměstnání, v některých městech zdarma.	Zavedena povinná nabídka dezinfekčních prostředků (gelů apod.) při vchodu do prodejen, o nutnosti jejich užívání však rozhodoval provozovatel.	Uzavření veřejných parků, lesů, nábřeží (nepřístupný prostor fyzicky označen).
				Viditelná přítomnost příslušníků policie ve veřejných prostorech (součinnost státní policie, městské policie a armády).
				Zvláštní opatření pro rekreační bězce ve veřejných prostorech.
Polsko				
Hranice uzavřeny od 15. března pro občany cizích států včetně osob zaměstnaných v Polsku (s určitými výjimkami).	Vzdělávací, kulturní, volnočasové a sportovní akce zakázány od 15. března.	Zákaz opustit bydliště kromě cest (1) do zaměstnání, (2) k přiměřenému zajištění potřeb (nákupy, lékařské ošetření) včetně péče o rodinné příslušníky, (3) za účelem dobrovolné služby k zamezení dopadů nemoci covid-19 a (4) k náboženským obřadům.	Čtrnáctidenní karanténa povinná od 15. března pro polské občany, kteří se vraceli do země, a osoby pozitivně testované na virus; pokuta za nedodržení dosahovala výše 5–30 tis. polských zlotých (1 125–6 750 euro).	Zákaz veřejného shromažďování (zpočátku pro více než 50 osob, od 25. března pro více než 2 osoby s výjimkou náboženských obřadů, jichž se smělo účastnit max. 5 osob).
Tok zboží zajištěn.	Obchodní činnost omezena na prodejny potravin, lékárny, drogerie a prádelny.	Správní orgány upozorňovaly na to, že chůze a každodenní fyzická a rekreační aktivity (cyklistika, běh) jsou součástí „přiměřeného zajištění potřeb“, ale opatření je jako taková nedefinovala.	Devatenáct nemocnic v zemi (alespoň jedna v každém vojvodství) bylo vyhrazeno pacientům se SARS-CoV-2.	Sociální odstup 2 m ve veřejných prostorech (vyjma společně žijících osob).
	Restauracím, barům a kavárnám povolen jen prodej jídla a nápojů přes ulici a dovoz do domácnosti.	Omezení v prostředcích hromadné dopravy: počet cestujících neměl přesahovat polovinu počtu sedadel a udržován měl být odstup 1,5 m mezi cestujícími.	Od 2. dubna povoleny nákupy pouze za použití ochranných rukavic.	Od 1. do 20. dubna uzavřeny veřejné parky, bulváry, pláže a lesoparky (v urbánním prostředí zpravidla označeny páskami nebo značkami); zákaz užívání sdílených jízdních kol; zákaz pobytu osob mladších 18 let ve veřejných prostorech bez doprovodu osoby starší.
	Od 1. dubna zakázán provoz posiloven, kadeřnictví, kosmetických salonů, rehabilitačních a masážních zařízení, hotelů a provozoven turistického ubytování.	Pozastaveny lety a mezinárodní železniční spoje.	Karanténa byla uplatňována i na osoby žijící ve společné domácnosti s osobou v povinné karanténě.	Pobyt mladých lidí ve věku 13–18 let ve veřejných prostorech povolen i po 20. dubnu jen v doprovodu osoby starší.
	Hobbymarkety a prodejny stavebnin uzavřeny o víkendech.	Města začala snižovat frekvenci hromadné dopravy v důsledku podstatného snížení jejího využití; pravidla uzávěry toto opatření nevyžadovala.	Od 16. dubna povinné nošení roušek ve veřejných prostorech a v interiéru všech budov kromě soukromých domácností.	
	1. dubna zavedena nová omezení provozu dosud otevřených provozoven a pošt: povolen vstup max. 3 osobám na jednu pokladnu a 2 na jednu přepážku pošty; od 10:00 do 12:00 povolen vstup do těchto provozoven pouze osobám starším 60 let.	Od 20. dubna byly oficiálně povoleny rekreační aktivity ve veřejném prostoru.		

Restrikce přeshraničního styku	Restrikce činností	Restrikce mobility a veřejné dopravy	Restrikce sanitární	Restrikce užívání veřejného prostoru
	Ve výrobních provozovnách byli zaměstnavatelé povinni zajistit odstup 1,5 m mezi pracovníky; nebyl-li takový odstup možný, byli zaměstnanci povinni nosit ochrannou roušku.			
	Nová opatření v platnosti od 20. dubna: v obchodech o prodejní ploše menší než 100 m ² povolen vstup osobám v počtu odpovídajícím čtyřnásobku počtu pokladen, u větších obchodů v počtu odpovídajícím jednomu zákazníkovi na každých 15 m ² plochy; v kostelích omezen vstup v počtu odpovídajícímu jedné osobě na každých 15 m ² výměry objektu.			
	Žádná omezení pro kanceláře, veřejnou správu a další subjekty bez účasti vnějších klientů, zpravidla však přešly na práci z domova a zůstaly uzavřeny; banky fungovaly za omezené otevírací doby a radily klientům využívat telefonický a internetový kontakt.			
	Zdravotnická zařízení se snažila pomáhat pacientům pokud možno formou telefonické konzultace.			
	Instituce veřejné správy podstatně omezily hodiny pro veřejnost a nabízely pomoc on-line.			

Tab. 1: Pravidla omezení pohybu v Rakousku, Francii a Polsku v dubnu a první polovině května 2020

Vliv uzávěry na území a na chování lidí v území

Naše studie probíhala v „náhodných“ lokalitách podle toho, kde se studenti rozhodli trávit období uzávěry. Z počtu sledovaných případů a rozmanitosti jejich umístění však můžeme dosti spolehlivě činit obecnější závěry.

Než se blíže podíváme na výsledky, považujeme za vhodné uvést stručný statistický souhrn umístění a charakteristik sledovaných případů. Analýzou prošlo 67 případů, z nichž 52 bylo situováno v městském prostředí a 15 ve venkovském. Z měst a obcí, kde studie probíhala, jsme identifikovali 28 případů sídel o populaci vyšší než 50 000 obyvatel. Dva z těchto 28 případů připadaly na území jednoho z největších evropských měst – Paříže.

V Rakousku šlo o 10 případů:

- 3 případy ve větších městech jako Salcburk a Linec,
- 1 případ ve městě s 10 tisíci obyvateli (Bischofshofen),
- 3 případy v suburbánní části Salcburku, která je charakteristická zástavbou z poválečného období a tvoří vnější okraj města,
- 3 případy ve venkovském prostředí, z nichž 1 byl situován v centru obce a další 2 byly charakterizovány bydlením v rodinných domech (Werfen, Golling a Neumarkt ve spolkové zemi Salcbursko).

Co se týká urbanistické struktury, byl jeden případ situován blízko historického jádra a pro ostatní 3 bylo typické rezidenční využití území. Trojice suburbánních případů byla umístěna v obytných zónách uspořádaných jako tradiční městská čtvrť.

Z Francie jsme získali 26 případů, jejichž umístění bylo následující:

- 2 případy v Paříži: Passage Jean Nicot, Square Ornano,
- 9 případů ve městech s více než 50 tisíci obyvatel: Boulogne Billancourt, Montreuil, Versailles, Aubervilliers (2 případy), Saint-Maur-des-Fossés, Antony, Clichy, Le Blanc Mesnil,
- 12 případů ve městech o 5 až 50 tisících obyvatel: Alfortville, Choisy-le-Roi, Tremblay, Châtenay-Malabry, Palaiseau, Cachan (2 případy), Bois-Colombes, Fresnes, Montigny-lès-Cormeilles, Saint-Lys, Aire sur l'Adour,
- 3 případy ve venkovských oblastech: Port-Saint-Père, Baulon, Saulx-Marchais.
- 3 případy ve venkovských oblastech: Port-Saint-Père, Baulon, Saulx-Marchais.

Referenčním zdrojem pro tuto studii byly počty obyvatel v obcích podle Národního institutu statistiky a ekonomických studií (INSEE).¹⁾

Typy zástavby v pozorovaných lokalitách městských oblastí byly zastoupeny takto:

- 6 případů v městských centrech: Passage Jean Nicot, Square Ormano, Boulogne Billancourt, Versailles, Saint-Maur-des-Fossés, Bois-Colombes,
- 7 případů v oblastech hromadného bydlení: Aubervilliers 1, Antony, Clichy, Choisy-le-Roi, Tremblay, Cachan 1, Fresnes,
- 6 případů v oblastech bydlení v rodinných domech: Le Blanc Mesnil, Palaiseau, Cachan 2, Montigny-lès-Corbeilles, Saint-Lys, Aire sur l'Adour,
- 4 případy v oblastech smíšených: Montreuil, Aubervilliers 2, Alfortville, Châtenay-Malabry.

Většina případů byla situována v regionu Ile-de-France region, zastoupen jsou však i západ a jihozápad, a to Bretaň (1), Pays de la Loire (1), Nová Akvitánie (1) a Okcitéanie (1).

V Polsku jsme sledovali případy následující:

- 15 případů ve velkých městech a městských strukturách: Trojměstí Gdaňsk–Sopoty–Gdyně, Toruň a Olštýn,
- 6 případů ve městech o 5 až 50 tisících obyvatel (Węgorzewo, Malbork, Rumia, Brusy, Ustka, Sztum),
- 1 případ v předměstské oblasti (Pogórze, funkční oblast města Gdyně), tedy šlo o celkem 22 případů,
- 10 případů na venkově, z nich 5 v malých osadách o populaci do 400 obyvatel (vesnice Bielkówko, Dąbrówno, Męcikał a Wiele, osady Janin, Jasień, Łązek, Niesiołowice a Okrągła Łąka).

V městském prostředí byl ve třech případech pozorovací bod umístěn v historickém jádru a u jednoho v historické struktuře nedaleko centra s bydlením jako dominantním typem využití území. Jedenáct pozorovacích bodů bylo situováno

v obytných čtvrtích, z toho šest v panelových sídlištích, dva v izolovaných objektech hromadného bydlení (jeden z nich byl původně definován jako předměstský), čtyři v rezidenčních oblastech rodinných domů a dva ve smíšených strukturách, kde bydlení nepředstavovalo hlavní využití území.

Zajímavé je, že většina venkovských lokalit byla ve velmi malých sídlech, která jsou za běžných okolností jen částečně obydlena a objekty v nich slouží jako druhé bydlení. Studenti informovali o zhuštěné populaci v těchto rekreačních oblastech. Všechny se nacházejí v severním Polsku, především v Pomořském vojvodství, dále pak ve Varmijsko-mazurském a Kujavsko-pomořanském vojvodství.

Jak jsme již zmínili, zohledňujeme i vlastní pozorování autorů. Ta byla provedena v městském prostředí a zastupují různé velká evropská města (Vídeň, Remeš, Vratislav). Souhrn všech pozorování uvádíme v tabulce č. 2.

Při studiu výsledků tohoto výzkumu je třeba mít na zřeteli několik okolností.

Zprvce jsou data uspořádána podle rozlišení uvedeného v předchozím oddílu. Ta zjištění z pozorování, která byla společná pro všechny typy zástavby (centrum, oblasti hromadného bydlení, čtvrtě rodinných domů, smíšené oblasti), jsou uvedena v prvních řádcích tabulky.

Za druhé: pozorování společná ve všech třech analyzovaných zemích uvádíme bez specifických informací k dané zemi, a to běžným typem písma; naopak pozorování specifická pro konkrétní zemi značíme *kurzívou* a příslušnou zemi identifikujeme zkratkou v závorkách (R, F, P). Pozorování uvedená **tučně** mohou podle našeho názoru mít silnější územní souvislosti nežli ostatní.

Za třetí upřesňujeme, že v případě venkovských oblastí odpovídá rozsah území, který označujeme jako „čtvrť“, zpravidla celému sídlu, kdežto pod „sousedstvím /

lokalitou“ rozumíme bezprostřední okolí sledovaného pozemku.

Ve Francii, kde byly restriktce přísnější než v ostatních dvou zemích, mohli studenti sledovat pouze území v rozsahu pozemku a sousedství / lokality.

Diskuse

Analýza informací, které jsme od studentů obdrželi, částečně potvrzuje dvojici hypotéz stanovených a priori na počátku výzkumu. První hypotéza zněla, že adaptace obyvatel na restriktce se bude místně lišit, a to v závislosti na (1) ekonomické a sociální charakteristice rezidentů a (2) morfologii zástavby a struktuře veřejných prostorů. Druhá hypotéza zněla, že chování obyvatel v území se bude vyvíjet v čase. Srovnáním účinků restriktcí ve městech a na venkově lze potvrdit obecná pozorování. V některých případech byla však pozorování rozporná a vyžadovala interpretaci. Obecně vzato lze k oblastem našeho zájmu formulovat vypovídající stanoviska a pozorovat rozdíly mezi situací v městském a venkovském prostředí.

Abychom blíže pojednali o těchto rozdílech, rozhodli jsme se upřít pozornost na čtyři témata, která z analýzy vzešla. Jde o problematiku: (1) užití veřejného prostoru a změny vzorců mobility, (2) intenzity využívání území, (3) problém chování lidí ve vztahu se základní vybaveností a kvalitou bydlení a (4) vztahu k životnímu prostředí.

Vyhodnocení druhé hypotézy se v současné době jeví jako problematičtější. Ohlédneme-li se za vývojem vzorců chování v území od jara 2020, vidíme, že Evropané prošli různými stadii regulací i různými fázemi adaptací na tyto regulace. Zpočátku existovala značná nejistota o následcích a účincích infekce novým koronavirem a nemoci jím způsobené, potažmo ohledně pravidel žádoucího chování. S jistým překvapením zjišťujeme, že obyvatelé ve všech

1) V souvislosti s vysoce fragmentovaným dělením obcí je počet obyvatel ve Francii poněkud komplikované kritérium. Skutečný význam tohoto opatření se liší v závislosti na tom, zda je obec izolovaná, nebo tvoří součást větší aglomerace. S pojmem „periurbánních“ oblastí (které jsme nakonec zařadili do urbánní kategorie) je tedy spojená jistá nejednoznačnost. Například v regionu Ile-de-France je Saint-Maur-des-Fossés obcí ohraničenou ohybem řeky Seiny, kdežto Clichy není od sousedních obcí nijak odděleno. Potřeba mezinárodního srovnání nám v rámci typologie znemožnila brát tento aspekt v úvahu. V závěrečném shrnutí jej však zohledňujeme.

Typ zástavby	Pozemek	Lokalita	Čtvrť
Městská	Omezení jsou většinou dodržována. Velmi málo lidí odchází do zaměstnání, většina zůstává doma. Jsou známy případy osob, které po celé období nepustily domov.	Na počátku uzávěry je pozorována velmi omezená venkovní aktivita lidí (včetně činností povolených), například nákupy jednou až dvakrát týdně namísto denních.	Na začátku období uzávěry je obecná mobilita včetně provozu vozidel extrémně nízká. Nejklidnější období je pozorováno během velikonočních svátků. (Velikonoční neděle připadla na 12. duben 2020.)
	Lidé tráví více času než obvykle na balkóně, terase nebo dvoře (mají-li tyto prostory k dispozici).	Před prodejny potravin a lékárnami se tvoří fronty, které dosahují na ulici nebo parkoviště před místními obchody. Počet nakupujících se mění během dne. Existenci, popřípadě absenci místních obchodů, studenti všeobecně uvádějí jako významný přínos, respektive hendikep.	Proměňují se funkce veřejného prostoru. Díky absenci automobilového provozu jsou ulice a chodníky využívány chodci a cyklisty.
	Řada zpráv zmiňuje paradoxní zkušenost s vnímáním zvuků – na jedné straně ztišené prostředí vně budov, na straně druhé rušivé zvuky z interiéru (např. každodenní život sousedů).	Uzavřením hřišť vzniká tlak na jiné veřejně přístupné prostory jako ulice a dvory, lidé více využívají i soukromé zahrady, mají-li je k dispozici.	Veřejná doprava je málo využívána v důsledku opatření (např. je počet cestujících omezen na 50 % kapacity k sezení), ale i z obav z jejího užívání a snížené potřeby cestovat. Na začátku období uzávěry je veřejná doprava provozována s většími intervaly.
	Pozorovány jsou nové formy sociálního chování – solidarita v místním měřítku (např. vzkazy na vchodových dveřích nebo nástěnkách s nabídkou pomoci seniorům s nákupy nebo venčením psa) i veřejné projevy (např. vycházení na balkon a společný potlesk pečovatelskému personálu ve 20 hodin).	Lidé využívají nejen chodníky, ale i vozovku k udržování rozestupů, a tímto způsobem nově definují význam veřejného prostoru ulice.	Narůstá užívání prostředků individuální dopravy. Individuální automobilová doprava se prosazuje na úkor cyklistiky.
	<i>Vyšší podíl lidí pracujících z domova je pozorován ve větších městech (R, P).</i>	Uzavření velkého počtu obchodů a dalších komerčních a veřejných zařízení, parků a dalších zelených ploch a rekreačních zařízení značně mění způsob fungování lokalit.	<i>Po znovuotevření parků a bulvárů přestávají lidé v těchto místech dodržovat pravidla rozestupů, ačkoli jinde v ulicích, obchodech apod. je obecně dodržují. Typicky dodržují rozestupy ve frontách (v souvislosti se značením na podlaze nebo chodníku). Po otevření parků a bulvárů je pozorován zvýšený počet chodců (R, P).</i>
	<i>Rozvoz zboží probíhá hlavně ráno (dodávková vozidla), i tak zůstává minimální (F).</i>	Oblast nejbližšího okolí se stává preferovaným prostorem denních venkovních aktivit (chůze, běh). Třebaže to není výslovně stanoveno, stává se nejbližší okolí i preferovaným místem nákupu potravin. Lze nakupovat i ve velkoplošných maloobchodních zřízeních, ale lidé se jich obávají nejen přímo kvůli nákaze, ale i potenciálně dlouhým frontám.	<i>Značně narůstá počet jízdy kurýrních služeb (R, P).</i>
		<i>Chodci a běžci jsou přítomni zejména odpoledne. Mnozí studenti hovoří o pozorování stále týchž osob během studie. Pravděpodobně to nespočívá jen s opatřeními uzávěry (pohyb omezen na rádius 1 km od bydliště), ale s tím, že mnoho lidí lpí na dodržování každodenních zvyklostí (F).</i>	Zavedena byla zvláštní otevírací doba pro starší občany a lidi se zvláštními potřebami (R, P).
		<i>Zhoršuje se úroveň údržby veřejného prostoru (odpadky, neudržovaná vegetace, F).</i>	<i>Během uzávěry vzrostl počet cyklistů (R).</i>
		<i>Lidé začínají upravovat „sdílené“ prostory mezi budovami k tvorbě zahrad (P).</i>	<i>Většina legálně stanovených opatření není dodržována striktně (nedůsledné nošení roušek, příp. nesprávně, nezakrývají-li ústa i nos). Studenti opakovaně pozorují, že roušky nenosí cyklisté (P).</i>
			<i>V důsledku omezení nebylo možno v městské čtvrti provést pozorování. Navíc se za těchto podmínek stírá její vymezení oproti jiným, na úrovni čtvrtě jde jen o to, zda v jejím rámci lze najít zboží a služby k zajištění základních potřeb. Čtvrť ztrácí svoji charakteristiku (F).</i>

Typ zástavby	Pozemek	Lokalita	Čtvrť
Městské centrum	Možnosti turistického ubytování (krátkodobý pronájem) zůstávají bez využití.	Výrazně klesá počet lidí v centrech velkých měst. Zejména v neatraktivnějších oblastech (např. historickém centru Gdaňska) existují budovy, v nichž zůstává obydlen jediný byt.	Téměř všechny služby kromě základních obchodních provozů a lékáren jsou nedostupné. Dodává to centru zdání „mrtvého města“.
	Nájemci (studenti, týdenní pracovníci) opouštějí pronajaté byty a tráví období uzávěry jinde (pravděpodobně v rodinných domech).	Parkovací místa (stání v ulicích i na pozemcích) jsou prázdná.	Obchody v centru jsou v důsledku nízkého počtu přítomných obyvatel málo navštěvovány.
	Existuje velká diferenciace podle funkcí zastoupených v blocích budov – vysoce komerční a vysoce turistické prázdné bloky (např. Passage Jean Nicot v Paříži), smíšené bloky a zahuštěné rezidenční bloky.	<i>Tento jev (prázdná parkoviště) nebyl pozorován v menších městech (P).</i>	<i>Centrum zůstává klidné a tiché. Kromě rekreačních účelů (např. procházka po nábřeží) chodí do centra minimum lidí, situace se začíná pozvolna měnit až s otevřením nákupních center (4. května, s určitými omezeními, P).</i>
		<i>Ve veřejném prostoru se vyskytuje mnoho značení (informační tabule, značky a pásky zamezující vstupu, ukazatele, veřejné nebo spontánní vzkazy na podporu pečovatelského personálu a dalších osob, které zůstaly v zaměstnání, F, P).</i>	<i>Kromě obchodů pracují zaměstnanci také v dalších zařízeních lokální veřejné infrastruktury (např. v místní teplárně) nebo pečují o kancelářské prostory (např. ostraha v bankách), ale nevstupují do kontaktu s lidmi zvenčí (P).</i>
		<i>V některých případech bylo toto značení vnímáno jako invazivní a vzbuzující obavy (F).</i>	
	<i>Většinu chodců tvoří senioři (P).</i>		
Obytná zástavba s hromadným bydlením	Mnoho lidí pracuje z domova. Na počátku měli zřejmě volno ze zaměstnání (trávili čas na balkoně, vykonávali domácí práce), ale později začali pravidelně z domova pracovat. Bylo zřejmé, že v bytech sedí mnoho lidí u počítače.	Režim fungování lokálních stravovacích služeb se mění na nabídku pokrmů přes ulici, zejména pro obyvatele blízkého okolí („solidární“ letáky v rámci čtvrti žádají místní obyvatele, aby objednávkami pomáhali lokálním podnikům přežít uzávěru).	Pozorována jsou prázdná venkovní sportoviště (hřiště, tenisové kurty) včetně školních sportovních zařízení a hřišť.
	Pozorován je nový model chování lidí, kteří se snaží vyhnout se spolubydlícím ve společných prostorách budov (schodiště, výtahy, vestibuly).	Všechna parkoviště jsou plná a většina vozidel zůstává stát několik dní na témž místě.	Žáci škol se doma zabývají distančním vzděláváním, jsou zřídka přítomni ve veřejném prostoru.
	Ve sdílených prostorách je patrné, že probíhají nákupy prostřednictvím dovážkové služby (balíčky u dveří).	Ráno odjíždějí vozem stále stejní lidé, což naznačuje, že pravidelně jezdí do zaměstnání. Tomu odpovídá i skutečnost, že o víkendech využití automobilů výrazně klesá.	Otevřená prostranství nejsou velmi frekventovaná ani během týdne.
	<i>V několika případech byla pozorována výměna obyvatel v bytech, kdy někteří (zřejmě nájemníci) odešli a jiní do bytu přicházeli trávit období uzávěry. Jeden pozorovatel zmiňuje, že v budově svého bydliště potkával dosud neznámé lidi (Gdaňsk Suchanino, P).</i>	Pozorována je experimentální forma distribuce potravin z dodávkových aut, která přijíždějí na několik hodin do určitých míst. Tato forma distribuce s ukončením uzávěry zanikla (R, P).	Více cyklistů je pozorováno o víkendech a večer, což naznačuje, že cyklistika je především formou rekreace.
		<i>Přibývá nákupů potravin formou dovozu do domácnosti (F).</i>	
		<i>Je pozorován nárůst spontánní interakce mezi lidmi, před pandemií nebyvalý (např. Olštýn Jaroty, P).</i>	
		<i>Problematika sociálních a legislativních okolností včetně nedodržování pravidel uzávěry byla pozorována na velkých sídlištích. V novějších, řidčeji obydlených oblastech hromadného bydlení tyto problémy pozorovány nebyly (F).</i>	
Čtvrť rodinných domů	Ve velkých městech se mnoho nezměnilo, v malých se lidé typicky „vrátili domů“ – např. studenti.	Počet lidí pobývajících v obytných lokalitách v menších městech se zvýšil díky návratu dospělých dětí (studentů). Ve velkých městech nebyla změna pozorována.	Ulice zůstávají spíše prázdné. Lidé nejčastěji opouštějí nejbližší okolí bydliště vozem.
	Lidé hovoří se sousedy (přes plot, dodržují rozestupy).	<i>Pohyb lidí v ulicích, již dříve slabší, téměř neexistuje. Pozorováno je minimum vozidel a téměř žádní chodci kromě těch, kteří venčí psy. Sousedé téměř neudržují vzájemné společenské kontakty (F).</i>	Lokální zařízení jako sportovní areály škol, jindy frekventovaná, zůstávají prázdná.

Typ zástavby	Pozemek	Lokalita	Čtvrť
Čtvrtě rodinných domů	Obyvatelé velmi málo využívají vlastní zahrady, ačkoli je příznivé počasí a pobyt v zahradách u domu není omezen.	<i>Mobilita je realizována automobily i do cílů dosažitelných chůzí (R).</i>	Místní obchody nejsou příliš navštěvovány.
		<i>Je pozorováno, že děti se vzájemně navštěvují doma (P).</i>	
Oblasti smíšené	<i>Velmi málo lidí se pohybuje v prostorech, které nejsou určeny k bydlení a jako takové jsou uzavřeny (hotely, kanceláře a další komerční prostory, P).</i>	<i>V areálech vysokých škol jsou porušována pravidla (shromažďování, sportovní aktivity, grilování). Lze to připisovat tomu, že v těchto prostorech se lidé cítí bezpečně, neboť policie nesmí vstupovat na pozemky vysokých škol, aniž by informovala rektora (P).</i>	
Venkovská	Je provozováno více činností kolem domu – zahradničení, kutilství a hry. Časový rámec, v němž jsou lidé pozorováni mimo domov, se velmi liší od situace v období mimo uzávěru.	Počet lidí přítomných ve vesnicích se zvýšil. Mnoho lidí se přemístilo do míst svého druhého bydlení, studenti se vrátili z měst, kde studují.	Fungují jen základní služby jako prodejny potravin. Lidé před obchody tvoří fronty a dodržují rozestupy.
	Oproti době před uzávěrou narůstá užívání automobilů, což lze vysvětlit snahou o redukci kontaktů. I pohyb v rámci čtvrtě je zpravidla realizován automobily.	Třebaže ve venkovských oblastech je zpravidla dostatek prostoru, udržují lidé rozestup větší než požadovaný. Pravidla rozestupů jsou obecně dodržována.	<i>Místní obchody se stávají jedinými místy společenské interakce. V některých případech je pozorován nárůst počtu zákazníků (např. v Jasieni téměř o 40 %, P).</i>
	<i>Častěji je využíváno druhé bydlení (F, P).</i>	<i>Velmi málo lidí odchází z domova do zaměstnání, většina zůstává doma. Jediná výjimka je malá obec Jasień, kde odcházela do zaměstnání téměř polovina obyvatel (včetně nočních směn, P).</i>	<i>I v nezalidněných prostorech (např. v leších) se snaží lidé procházet se jen v rodinných skupinách. Navštěvníci odjinud porušují opatření (vstup do uzavřených lokalit, chůze ve větších skupinách, nošení roušek) spíše než místní obyvatelé (P).</i>
	<i>Zahrady se využívají často a společenské kontakty zůstávají významné. Je to situace odlišná od měst, kde zahrady nejsou navštěvovány (F).</i>	<i>Jedna zpráva zmiňuje skupinky mladých lidí, kteří se scházejí v polích (zatímco vstup do lesa je zakázán, F).</i>	<i>Několikrát je pozorováno nedbalé dodržování rozestupů ve veřejných prostorech, přičemž zřejmě jde o nezvyk na sociální odstup na venkově. Ve městech je například čarami vyznačena vzdálenost 1,5 m v obchodech, na venkově se toto značení nevyskytuje (P).</i>

Tab. 2: Souhrn z pozorování vlivu protipandemických opatření na chování lidí v území a na využívání území ve třech venkovských zemích v různém měřítku

třech zemích víceméně dodržovali pravidla prvních protipandemických opatření na jaře 2020. Po uvolnění restrikcí (včetně vyžadovaných rozestupů a nošení roušek) v létě 2020 nastala na podzim tzv. druhá vlna s mnohem vyšším počtem případů nemoci covid-19, kdy jsme byli svědky obecně daleko rezervovanější reakce společnosti. Tyto skutečnosti můžeme dnes ještě stěží vysvětlit, zapotřebí je delšího pozorování. Z toho ovšem plyne, že naše studie může zapadat do širší perspektivy a přispívat k obecnějšímu popisu vývoje chování lidí v území po celou dobu pandemie. Náš výzkum potvrzuje, že adaptace na protipandemická opatření a vyžadované rozestupy v počátečním období pandemie SARS-CoV-2 na jaře 2020 byla v analyzovaných zemích poměrně striktní.

Užití veřejného prostoru a změna vzorců mobility

Dopad restrikcí byl ve všech analyzovaných zemích nejpatrnější na absenci pohybu ve veřejném prostoru. Obrázky prázdnoty a klidu v prostorech ulic, na náměstích a v městských centrech byly obzvláště působivé a neobvyklé. Lidé si často všímali zpěvu ptáků v jindy hustě zalidněných městských centrech. Podobné projevy byly zřetelné nejen v městském, ale i venkovském prostoru a ve všech typech analyzovaného prostředí.

Mobilita jako celek rapidně poklesla, což ve městech i na venkově znamenalo málo vozidel v ulicích. Nebylo to ovšem způsobeno nevyužíváním tohoto způsobu dopravy, naopak se shodovaly zprávy o tom, že pokud lidé potřebují někam jet, upřednostňují právě svoje auto. Zejména v urbanizovaných

oblastech, kde je obecně větší závislost na veřejné dopravě, bylo zřejmé vědomí nebezpečí osobního kontaktu, k němuž může v autobusech, tramvajích, případně vlcích navzdory vyžadovaným rozestupům docházet [srov. Bucsky 2020; Chatterthon 2020]. Na venkově, kde je veřejná doprava oproti městům méně rozvinuta, jiné způsoby dopravy než soukromými vozidly, prakticky vymizely. Ekonomické ohledy v kombinaci se změněným mobilityním chováním se bohužel mohly stávat dobrou omluvou pro sníženou frekvenci – a následně atraktivitu – veřejné dopravy v budoucnu. Z dlouhodobého hlediska může zkušenost s touto situací mít negativní vliv na budoucí vzorce mobility [srov. Barbarossa 2020; Batty 2020]. Na druhé straně by mohl poklesnout celkový objem dopravy i jako důsledek rozvoje práce z domova, našimi studenty rovněž pozorovaného.

Dostí zajímavé je, že se v jednotlivých zemích lišil postoj k dopravě cyklistické. V Polsku nebyl zaznamenán nárůst cyklistické mobility. Vezmeme-li na vědomí, že jde o individuální způsob dopravy, který pomáhá vyhnout se osobnímu kontaktu, je toto pozorování překvapivé – i když byl podobný postoj zaznamenán i v Maďarsku [Bucsky 2020]. Můžeme jen spekulovat, že taková situace byla způsobena jednak obavami z nákazy, neboť kolo nevypadá, že poskytuje tak důkladnou ochranu jako uzavřené vozidlo, a jednak byla většina cílů (práce, škola, volnočasové aktivity) nepřístupná a rekreační důvody byly vládními nařízeními zpochybňovány či omezovány na velmi malý prostor jako ve Francii. V Polsku byla navíc po nějakou dobu místa, která jindy slouží cyklistice (např. hráze), pokládána za oblasti veřejné zeleně a jako taková uzavřena. Kolo tedy nenacházelo využití a lidé spíše chodili pěšky, a to častěji než obvykle, a kombinovali vycházky a nákupy s fyzickou aktivitou. V Rakousku byl ale postoj k cyklistice jiný a využití kol narostlo, zejména v rekreačních zónách velkých měst. Zdá se, že to byla náhrada za nevyužívanou hromadnou dopravu. Po uvolnění restrikcí (otevření parků, lesů, bulvárů) byla kola častěji využívána ve městech rakouských i polských. V případě Polska přitom častěji k rekreačním účelům než jako dopravní prostředek pro každodenní činnost (obr. 2).

Opatření vyžadující dodržování rozestupů měla dvojí dopad na užívání veřejného prostoru. Jednak byly ulice v celé šíři využívány tak, aby byly požadované rozestupy dodržovány, a to v prostředí městském i venkovském. Více prostoru bylo zapotřebí i proto, že typický chodník není k zajištění dostatečného rozestupu dostatečně široký. Kromě toho se lidé ve veřejném prostoru neřídili „vzorcí rozestupu“ (pokud takové chování nebylo jinak organizováno). Snadno udržovali rozestupy v místech k tomu evidentně uzpůsobených (formou značek, označení na podlaze a podobně), například ve frontách v obchodech nebo na poštách. Provozovatelé obchodů zpravidla kolem vchodu označili požadované vzdálenosti. Při chůzi však lidé nevěděli, jak mají obcházet kolemjdoucí v protějším smě-

ru. Jen málokdo se dostatečně vyhýbal ukročením do vozovky nebo přechodem na protější chodník. Můžeme jen spekulovat, že příčina tohoto chování byla spíše v chybějící zkušenosti s takovou situací než záměrném porušování pravidel rozestupů. Uzavření parků, hřišť a bulvárů způsobovalo nezamýšlené kontakty při setkávání chodců v jiných veřejných prostorech (obr. 3).

Obecně se ukázalo, že uzavření veřejných venkovních rekreačních prostor přinutilo lidi ve všech třech analyzovaných zemích více užívat ulice a náměstí. Tato místa však nebyla na nastalou situaci připravena a koneckonců ani nebyla pro tento účel vhodná. Jakkoliv celkový pokles dopravy napomohl realizovat fyzické aktivity a rekreaci v ulicích a na náměstích, je žádoucí na tuto problematiku pamatovat v budoucnu,

bude-li se opět uvažovat o uzavírání zelených ploch. Jednoznačně se ukázalo, že uzavírání venkovních rekreačních ploch pouze zbytečně zvyšovalo stres, kterému byli lidé vystavováni. Nutilo je buď takto užívat veřejný prostor určený k jiným účelům, nebo hledat improvizovaný přístup k prostorům nepodléhajícím zákonným omezením (hráze, údolí řek). Druhá z těchto možností ale nepřicházela v úvahu ve Francii, kde bylo vycházení omezeno na radius jednoho kilometru od bydliště.

Na venkově obecně se užívání veřejného prostoru nezměnilo tolik jako ve městech. Bylo tomu tak pochopitelně díky mnohem větší dostupnosti soukromého venkovního prostoru, takže mohla zůstat většina lidí doma – na vlastních zahradách. V každém případě však došlo k přesunu k individuální dopravě,



Obr. 2: Uzavřený park ve Bratislavě



Obr. 3: Fronta před pekárnou ve Vídni

což lze vysvětlit kombinovaným efektem platných nařízení a obav z blízkého kontaktu.

Vývoj mobility vnímali studenti rozdílně v závislosti na umístění pozorovacího bodu. Ti, kteří se nacházeli na okraji své lokality, si citlivě všimli redukce silniční dopravy na hlavních tazích a zklidnění kolem přestupních uzlů veřejné dopravy, zejména společných stanic metra/vlaku a integrované dopravy, které bývají rušnými místy. Studenti uprostřed lokality si naopak všimli útlumu lokální frekvence včetně cest dětí do škol nebo lidí směřujících k zastávkám autobusu, tramvaje nebo metra a také reorganizace dopravy a využívání veřejných prostranství.

Hustota zalidnění

Typicky je hustota zalidnění mnohem vyšší v městských oblastech než v oblastech venkovských; ale i toto se v některých místech během první fáze protipandemické uzávěry (lockdownu) měnilo. V Rakousku a Polsku nebylo cestování v rámci státu oficiálně zakázáno a změna místa pobytu během lockdownu byla víceméně možná, přičemž došlo k přesunu z měst na venkov. Totéž ale nastalo i ve Francii, kde sice nebylo možné během lockdownu měnit místo pobytu, ale více než milion obyvatel regionu Ile-de-France uteklo před začátkem platnosti tohoto nařízení do jiných oblastí Francie, na rekreační objekty, k rodičům, jiným členům rodiny a podobně. Také 20 procent našich spolupracujících studentů odešlo do těchto lokalit a poskytlo nám údaje z venkovských oblastí (např. Impasse du Castagnon, Aire sur l'Adour) nebo suburbánních oblastí jiných francouzských měst (např. Port-St-Père, Nantes).

V menších městech zalidnění center zůstalo víceméně beze změny. Naznačuje to, že jsou užívána udržitelnějším způsobem, slouží spíše svým obyvatelům než turistům a podnikání. Je běžné, že lidé zde žijí i pracují v téměř městě (obci, městě). Naproti tomu se jeví, že v centrech větších měst, kde zalidnění pokleslo, není vztah místa bydliště a místa dalších aktivit příliš zřejmý. Lidé tu pobývají kvůli práci, studiu a zejména volnému času (turistika

a užívají území jinak. Dalším důvodem útěku z center velkých měst může být kvalita bydlení a vybavenost. Byty v centru jsou sice atraktivně umístěny, ale jsou obecně menší, dražší a často nemají vnější prostory (balkony, terasy), takže dlouhodobý nepřetržitý pobyt v nich vyvolává obtíže.

Zalidnění ve velkých městech se tedy měnilo. Městská centra, známá dříve jako rušná místa a jako prostředí k trávení volného času, které před pandemií lákalo turisty, viditelně prořídla. Nežbylo ani mnoho obyvatel, neboť podle pozorování opustili tyto oblasti i studenti a nájemníci, jejichž práce byla „pozastavena“, a nefungovalo krátkodobé ubytování turistů. Zprávy z Polska hovoří o značném počtu starších lidí, zřejmě místních trvalých obyvatel, kteří užívali prostor k procházkám a nákupům ve městech turisticky významných, jako je Gdaňsk.

Naopak zalidnění obytných čtvrtí vzrostlo. Při restrikcích pohybu mimo domov lidé trávili čas na balkonech, terasách i za okny. Bylo zaznamenáno, že vznikají městské zahrady ve sdílených prostorech čtvrtí hromadného bydlení. V zónách rodinných domů pak lidé využívali vlastních zahrad. Několik zpráv zmiňovalo nárůst domácího násilí a hádky v domácnostech.

Ve všech zemích vyplývalo z diskusí v médiích, že jedním z důsledků této pandemie bude konec reurbanizace, neboť zahuštění měst přispívá k problémům, které se ve venkovských a suburbánních oblastech nevyskytují, a je živnou půdou pro šíření infekce. Jasný důkaz spojitosti mezi intenzitou využívání území a mírou šíření infekce však neexistuje. Naopak Hamidi et al. [2020] ukazují, že konektivita, tedy frekvence mezilidských kontaktů, má na šíření nemoci covid-19 větší vliv než zalidnění. Historická zkušenost říká, že srovnáme-li úmrtnost na venkově a ve městech při pandemii chřipky roku 1918, byly venkovské oblasti postiženy více [Parmet a Rothstein 2018]. Konektivita je ale zřejmě v pozitivní korelaci s počtem nakažených (nikoli infekčností) ve funkčních urbanizovaných územích (tedy v aglomeracích měst, pozn. autorů odborné revize textu) [Hamidi et al.

2020]. Takto tomu ovšem je kvůli vzájemným kontaktům zázemí s jádrem aglomerace, nikoli kvůli zalidnění jako takovému. Tento poznatek může být velmi dobrým argumentem proti obecné představě, že suburbia jsou bezpečnější než jádrová města.

Náš výzkum tedy podporuje názor, že ani vyšší zalidnění ani vybavení obytných domů a bytů nejsou zdrojem problému při šíření nemoci, a tedy ani její infekčnosti. Problém naopak přičítáme nedostatku nebo dokonce absenci kvalitních venkovních prostor, které mohou být využívány různými uživateli. Z toho plyne, že úsilí urbanistů i obyvatel o větší rozsah veřejných prostranství, obzvláště zeleně, je potřeba zintenzivnit.

Základní vybavenost, kvalita bydlení a chování lidí

Ve světle pandemie se poněkud změnilo vymezení významu i obsahu pojmu základní občanská vybavenost. Pandemie prokázala důležitost lokálního maloobchodu, zejména potravinářského, a především veřejných venkovních a zelených prostor. V souvislosti s opatřeními vyžadujícími rozestupy nabytí zásadně na významu prostor pro pěší. Zatímco nebezpečí infekce ve velkých nákupních centrech narůstalo, místní obchodní ulice a otevřená tržiště poskytovaly nejen větší bezpečí, ale zároveň byly vhodnější pro zavádění požadavků na rozestupy a nabízely „podpurné sociální prostředí“ pro obyvatele. Existují i názory [Gallun 2020; Sheth 2020], že pandemie může urychlit úpadek obchodních domů a obzvláště nákupních center, v náznacích pozorovaný již před začátkem pandemie.

Uzavření vzdělávacích zařízení (mateřských škol, základních škol) výrazně přispělo ke snížení dostupnosti potřebných prostorů, jako jsou školní dvory a hřiště, které byly rovněž, byť s jistými výjimkami, uzavřeny. S nedostatkem zelených a rekreačních ploch narůstal tlak na veřejně přístupné prostory. V rámci dalších restrikcí a souvisejícího uzavření zahrad, sportovišť a hřišť problém redukce veřejně přístupného prostoru dále narůstal. V některých zprávách z Polska se setká-

váme s „nezákonným“ užíváním (či alespoň užíváním nezaloženým na povolení) ploch ve vysokoškolských areálech (zeleně, venkovní sportoviště), které během uzávěry zůstaly prázdné. Z formálního hlediska nejsou areály vysokých škol veřejnými prostory, ale zpravidla jsou otevřené a veřejně přístupné. Lidé je využívali ke sportovním a rekreačním účelům a nemohli být zákonně sankcionováni za porušení zákazu vstupu do veřejné zeleně. Tato zkušenost signalizuje, že existují rozsáhlé plochy, které dlouhodobě neplní funkci pro obyvatele. Zejména se to může týkat objektů vzdělávacích zařízení, nevyužívaných o prázdninách a během víkendů, ale jít může i o další prostory jako sportoviště, hotely i kancelářské budovy. Hledání a problematika víceúčelového využití budov a souvisejících prostor se znovu stává tématem diskusí na akademické, profesní a správní úrovni. Nejde tu jen o udržitelnost [srov. např. Ansari et al. 2018], ale i funkčnost a optimalizaci stávajících urbánních prostor. Víceúčelové využití budov a míst lze snadno spojovat s otázkou jejich využití dočasného v kontextu usnadnění života během restrikcí [Bishop a Williams 2012; Blumner 2006; Galdini 2020; Madanipour 2018].

Jde tu o důležitá ponaučení pro budoucí urbanistické návrhy a územní plánování obecně. Otázky po umístění a struktuře „základní vybavenosti“, komerční i veřejné, samozřejmě stojí v jádru diskuse o kvalitě a udržitelnosti městských čtvrtí [srov. Hamiduddin 2018; Rydin 2019]. Koncepce „města krátkých vzdáleností“ [Wegener 1994] zdůrazňuje smíšené využití obytných území s obzvláštním zaměřením na funkce, které uspokojují většinu každodenních potřeb obyvatel a jsou dosažitelné pěšky či na kole. Kompletní funkční lokality vybavené zařízeními maloobchodu a služeb byly ve zprávách studentů zmiňovány jako žádoucí. Jednak proto, že nebylo třeba cestovat do jiných částí města, a dále proto, jejich uspořádání a rozsah jejich vybavení usnadňoval nákupy. A konečně nakupování v nich umožňovalo relativně bezpečnou sociální interakci. Lze téměř říci, že pandemie přispěla k renesanci lokálních obchodních ulic a tržišť. Na druhé straně byla monofunkční obytná území, zejména sub-urbánní, vnímána jako „nevybavená“,

postrádající důležité funkce. Pandemie tedy ukázala obyvatelům, jaká je úroveň kvality jejich obytné lokality.

Ve Francii se v některých velkých sídlištních sociálního bydlení více než před pandemií projevovaly problémy související se sociálním napětím a otázkami bezpečnosti [Clais 2016]. Tato sídliště bývají identifikována jako zvláštní kategorie vyžadující zásah veřejného sektoru a jsou klasifikována jako citlivé urbánní zóny [*zone urbaine sensible*, Damon 2017; Gosselin 2015]. Instituce veřejného pořádku se do nich začasté neodvažují vstupovat a organizované lokální gangy tu diktují „vlastní zákony“ [Gayet et al. 2020]. Zprávy studentů zapojených do našeho výzkumu hovoří o tom, že místní podniky v těchto lokalitách během uzávěry přerušily činnost, případně fungovaly v omezeném rozsahu, a vznikla tu místa distribuce drog. V těchto územích byla protipandemická

nařízení dodržována mnohem méně než jinde. Místa, kde se soustřeďuje nezákonné obchodování se přesunula (např. v Temblay se přemístilo od vchodu do budovy na náměstí se zákazem vstupu rodinám), ale nepřestala existovat. Záměrná devastace ve veřejných prostranstvích (kontejnery na odpady, osvětlení) pokračovala. K vymáhání zákona docházelo minimálně.

V Rakousku ani Polsku a ani v novějších, většinou řidčeji zastavěných lokalitách hromadného bydlení ve Francii takové jevy nebyly pozorovány. V Polsku naopak byla velká sídliště do jisté míry zvýhodněna díky své kompletní funkční struktuře a dostatku zelených a dalších venkovních prostor. Jako pozitivní prvky byly v těchto novějších čtvrtích francouzských a v Polsku vnímány plochy zeleně (včetně těch, které byly zpřístupněny), balkony a terasy obytných budov (obr. 4).



Obr. 4: Devastace veřejného prostoru (Campus Condorcet, Aubervilliers, region Ile-de-France)

Foto: Kahina Abballah

Ve všech případech zprávy studentů zdůrazňují kvalitu bydlení (velikost bytů, zvuková izolace, balkony a terasy) jako velmi podstatnou, a to jak podle názoru pozorovatelů, tak obyvatel.

V kontextu velmi přísných protipandemických opatření se lokality individuálního bydlení jeví jako privilegované. Zprávy studentů to potvrzují, a to se silným důrazem na nižší obytnou hustotu a přítomnost zeleně. Přitom zajisté vycházejí ze subjektivní zkušenosti. Zprávy nezmiňují jako součást kvality bydlení vizuální intimitu zahrad skrytých pohledům sousedů. Velmi řídké využití zahrad lze vysvětlit zvyklostmi (malé zahrady mívají spíše estetickou než obytnou funkci), ale patrně především obavami z přenosu infekce. Tyto obavy byly zřejmě nejintenzivnější ve Francii, kde bylo v těchto čtvrtích zaznamenáno mnoho domů s uzavřenými okenicemi, přestože jejich obyvatelé byli přítomni.

Ve venkovských oblastech byly zahrady oproti městům využívány velmi intenzivně. Pravidla rozestupů byla obecně dodržována, ale nebyla zaznamenána nedůvěra či obavy z nákazy ve vztahu k sousedům; toto bylo silnější ve městech. Tuto skutečnost lze vysvětlit znalostí životního stylu sousedů. Na venkově lidé dodržovali omezení mezilidských kontaktů, zejména pokud nevycházeli do práce.

Tento stručný přehled výsledků naší studie ukazuje, že v případě aktuální pandemie (ale i jiných pandemií v budoucnu) se projevují výhody lokální vybavenosti (obchodů a dalších každodenních služeb) ve srovnání s velkými obchodními centry. Za druhé je třeba věnovat pozornost zařízením občanské vybavenosti ve zranitelném urbánním prostředí, jakým jsou velká sídliště ve Francii. Jejich obyvatelé potřebují mít tato zařízení zpřístupněna, i když třeba provizorním způsobem. Za třetí, víceúčelové nebo přechodné využití budov a ploch, například jejich proměnou na otevřené venkovní prostory pro cvičení, lékařské testování nebo jako místa k trávení karantény či izolace, může usnadňovat život obyvatel a napomáhat zvládnutí pandemie.

Vztah k životnímu prostředí

Řada zpráv zmiňuje určitou „úlevu“ pro přírodu. Studenti, kteří se zdržovali ve venkovských oblastech, zejména pak poblíž lesů, hovoří o zlepšování stavu přírody, projevující se například častějším výskytem zvěře poblíž sídel. Ve městech oblastech byla vysoce oceňována snížená hladina hluku. Některé zprávy uváděly, že ve městech byl slyšet v dosud neznámé intenzitě zpěv ptáků.

Jako tomu bylo i na mnoha dalších místech Evropy, obecně poklesla úroveň znečištění [ESA 2020], třebaže v Polsku nebyl tento pokles tak výrazný v souvislosti s problematickými systémy individuálního vytápění, zejména na venkově.

Význam zeleně ve všech podobách, zejména v městských oblastech byl zdůrazňován i z hlediska sociálního.

Závěrem

Konfrontace s protipandemickými opatřeními byla (a lokálně dosud je) mimořádnou zkušeností pro miliony lidí po celém světě. V evropském kontextu je tato zkušenost jedinečná proto, že tu v obecné paměti již neexistují jiné pandemie a protipandemická opatření výrazně kolidují s životním stylem evropské společnosti. Naše studie se vynasnažila v této neobvyklé situaci shromáždit a interpretovat poznatky ze tří evropských zemí, abychom porozuměli, jaké mohou mít protipandemická opatření dopady na území a chování lidí v něm. To může následně pomoci navrhnout vhodná krizová opatření a doporučení do budoucna, a také zároveň nahlížet na urbanistické navrhování a plánovací praxi z nové perspektivy. Výsledky, jakkoliv přispívají především do oblastí urbanismu, územního plánování včetně plánování krajiny a architektury, přesahují tyto prostorové a environmentální disciplíny a zdůrazňují mezioborový přístup k plánování včetně propojení s lékařskými obory.

Zkušenosti obyvatel tří analyzovaných zemí na jaře 2020 byly zajisté specifické na lokální i celostátní úrovni. Mají

ale společný vzorec prostorového chování vycházejícího z pravidel rozestupů a nového vymezení základních potřeb, které je třeba zajišťovat navzdory všemu, co se za pandemie děje.

Ačkoliv byla protipandemická opatření začátkem léta rozvolněna, dosud mají a pravděpodobně budou nadále mít vliv na chování lidí v území. Restrikce navíc mohou být při intenzivnějším šíření viru opět zavedeny.²⁾ V některých místech se tak ostatně děje. Při kritickém ohlednutí za touto zkušeností můžeme již dnes přispět k lepšímu zvládnutí těchto krizí v budoucnu. Například se v naší studii ukázalo, že uzavření parků a veřejně přístupných ploch zeleně nebylo v žádné z analyzovaných zemí dobrým řešením a v budoucnu by nenapomáhalo při zvládnutí pandemie. Tyto veřejné prostory by měly zůstat otevřené a trvale přístupné, neboť pomáhají zabránit nadměrné koncentraci lidí obzvláště v oblastech husté zástavby.

Dále bychom se měli poučit z poznatků o zásadní roli veřejného prostoru a nových požadavcích na něj, které berou v potaz implementaci požadavků na sociální distanci v podobě rozestupů. Tyto požadavky je zapotřebí konfrontovat s preferencí individuální automobilové dopravy a vyhýbání se veřejné dopravě. Je složitou otázkou do budoucna, jak lze změnit postoj k veřejné dopravě při obavách z nákazy. Na druhou stranu nejsou vlastní vozidla skutečnou alternativou, a to bez ohledu na argumenty ekologické: čím více vozidel je v provozu, tím méně veřejného prostoru je k dispozici v ulicích. Výsledky naší studie naznačují, že cyklistickou dopravu lidé vždy nevolí, třebaže je jednak individuální (tedy z pandemického hlediska bezpečnější) a jednak adaptabilní na veřejný prostor. Má-li tedy být udržován rozestup při pěším pohybu a podporováno využití kol, musí nejprve dojít k redukci prostoru vymezeného automobilům. Cyklistické jízdní pruhy, které se nově náhle objevují v některých evropských městech, jsou prvním krokem, který lze vidět jako výsledek tohoto procesu. I navzdory argumentům, že tyto iniciativy jsou nadbytečné, jde o první pokus o změnu vzorce dělby

2) K tomu ve všech analyzovaných zemích došlo v říjnu a listopadu 2020, kdy bylo originální znění tohoto článku připravováno k zveřejnění.

přepravní práce ve městě. Rádi bychom zdůraznili, že nepovažujeme zřizované cyklistické pruhy z poslední doby za důsledek pandemie, ale můžeme je považovat za příležitost pro změnu. Pozorování aplikace požadavků na rozestupy v území jsou příspěvkem k diskusi nad prostorovým uspořádáním města a jeho funkčních ploch v budoucnu. Právě požadavky na zachování dostatečných rozestupů ukázaly, jak málo prostoru je ponecháno chodcům, a totéž se týká i cyklistů. S ohledem na situaci během pandemie bude otázka spravedlivého rozdělení prostoru zřejmě nabývat na významu.

Dalším důležitým tématem ve vztahu k veřejnému prostoru je, jak pomáhat lidem osvojit si nové vzorce chování v území (např. dodržování rozestupů). V této souvislosti chceme říci, že specifická urbanistická řešení mohou pomoci rozvíjet tyto nové zvyklosti, ale zapotřebí je i nového myšlení v urbanismu. Například obchodní ulice zajistí bezpečné rozestupy mnohem snáze než velká nákupní centra pod jednou střechou.

Ústředním problémem budoucnosti tedy bude otázka spravedlivého dělení veřejného prostoru. Má zůstat větší prostor pro automobily (vozovky, parkoviště) a výrazně menší pro chodce i v době, kdy platí pravidla rozestupů, nebo má být toto dělení nově definováno? Zjistili jsme, že uzavření parků a hřišť zvýšilo počet lidí v ulicích. Roz-

šíření prostoru pro chodce by pomohlo tento problém řešit.

Také jsme získali mnohé poznatky o nepostradatelné občanské vybavenosti a jejím umístění v území měst a vesnic. Existují pádné argumenty pro to, že velká nákupní centra nedokážou pomoci v době, kdy platí protipandemická opatření, a význam lokálního maloobchodu a základních služeb je nesporný.

Tyto trendy zároveň souvisejí se vzorci prostorového chování, kde se preferují krátké vzdálenosti, které umožňují chodit pěšky nebo jezdit na kole. Samozřejmě nejsou tyto formy dopravy možné vždy, protože pracovníci v oborech nepostradatelných služeb se musejí dostat do práce, ale návrat k vlastní lokalitě znamená přinejmenším snížení tlaku na veřejnou dopravu. Krize ještě výrazněji zviditelnila potřebu zohlednit možnost flexibility volby způsobů dopravy v lokálním měřítku. Pravděpodobně se budeme muset znovu zabývat způsoby dopravy a navrhovat takové prostory, které budou vyhovovat měnící se dělbě přepravní práce.

Pandemie vrátila otázku vybavenosti a kvality bydlení do ohniska pozornosti. Do diskuse je zapotřebí zahrnout také snahu o víceúčelovost mnoha zařízení, jako jsou školní zahrady a sportoviště. Hlubší pozornost si zaslouží i přechodné uspořádání městských ploch za pandemické situace. Toto by mělo být součástí adaptivní strategie každého města.

Poukázali jsme na to, že prostředí sídel hraje významnou úlohu v strategiích usilujících o zamezení přenosu infekčních chorob. Navíc je třeba mít k dispozici některé rozhodující prvky urbanistické struktury. Pozorovali jsme, že na začátku lockdownu, kdy byli lidé ochotni přijatá opatření důsledně dodržovat, nebyly prostory měst a vesnic vždy připraveny požadované chování umožnit. Lze tedy usuzovat, že adaptace a nové uspořádání urbanistické struktury tak, aby lépe odpovídala restrikcím pod hrozbou epidemie, je zásadní výzvou.

Jsme si dobře vědomi, že naše zjištění jsou pouze předběžná a mnohem více lze vytěžit z hlubšího vhledu do dat, která jsme shromáždili, a srovnávání případů z různých zemí.

Závěrem chtějí autoři vyjádřit poděkování studentům Polytechniky v Gdaňsku, salcburské Vysoké školy aplikovaných věd a pařížské Sorbonny za nezměrnou pomoc při sběru dat pro tuto studii.

Originál článku byl uveřejněn v časopisu URBAN DESIGN International 11. 2. 2021 © The Author(s), under exclusive licence to Springer Nature Limited part of Springer Nature 2021. Vydavatel časopisu U&ÚR zakoupil licenci k tomuto článku a je oprávněn ji na stránkách časopisu Urbanismus a územní rozvoj otisknout.

*Izabela Mironowicz
Katedra Urbanistyki i Planowania Regionalnego
Wydział Architektury, Politechnika Gdańska
Gdańsk, Polsko*

*Stefan Netsch
Fachhochschule Salzburg
Salzburg, Rakousko*

*Anna Geppert
Sorbonne Université
UFR de Géographie et d'Aménagement
Paris, Francie*

Překlad: Mgr. Jan Mattuš
Odborná revize textu: prof. Ing. arch. Karel Maier, CSc.
Ing. arch. Veronika Šindlerová, Ph.D.

ENGLISH ABSTRACT

Space and spatial practices in times of confinement. Evidence from three European countries: Austria, France and Poland, by Izabela Mironowicz, Stefan Netsch, Anna Geppert

In the first half of 2020, millions of people were subjected to drastic restrictions aimed at limiting the spread of the Covid-19 disease. Austria, France and Poland have implemented a lockdown to varying degrees and for varying lengths of time. This is an unprecedented situation in Europe: until now, even in times of war, curfew measures have never been applied 24 h a day. The research presented in this article was carried out in real time, in April and May 2020, with the help of urban planning students from three countries. Its objective is to observe the interaction between these measures and the urban space in two dimensions. On the one hand, we analyse the impact of these measures on the urban space and on the spatial practices of the inhabitants. On the other hand, we examine the conditions which different types of urban and rural space have provided for the inhabitants experiencing confinement. This empirical study leads to a discussion and recommendation for the town planners of the future.